ISSN: 2181-3906 2024

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 3 / ISSUE 12 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

SHAŃARAQTIŃ FUNKSIYASI, SHAŃARAQTIŃ TÚRLERI HÁM ROLI

Ajimuratova Janna
Berdaq atindaǵi Qaraqalpaq Mámleketlik universitetininiń pedagogika psixologiya kafedrasi
Ámeliy psixologiya qánigeliginiń 2- kurs studenti.
Mambetiyarova Venera
Ilmiy basshi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.14520896

Annotatsiya. *Bul maqala shańaraqtıń funkciyası, túrleri hám jámiyettegi roli haqqında tolıq magliwmat beredi. Shańaraq insan turmısınıń áhmiyetli sociallıq strukturası bolıp, onıń aǵzaları arasındaǵı baylanıslar jeke hám jámiyetlik turmısta úlken áhmiyetke iye. Maqalada shańaraqtıń tiykarǵı túrleri, olardıń ózine tánlikleri, shańaraqtıń funkciyaları hám olardıń jámiettegi roli, sonday-aq, shańaraq hám psixologiyalıq salamatlıq arasındaǵı baylanıslar kórip shıǵıladı. Izertlew nátiyjeleri shańaraqtıń sociallıq turaqlılıq hám jeke rawajlanıw ushın qanday áhmiyetke ie ekenligin kórsetedi.*

Tayanish sózler: *shańaraq, funkciya, sociallastırıw, psixologiyalıq salamatlıq, shańaraqtıń túrleri, emocional qollap-quwatlaw, ekonomikalıq resurslar, mádeniy miyras.*

Kirisiw

Shańaraq - jámiyetlik turmıstıń tıykarǵı birligi bolıp, shaxstıń rawajlanıwı hám mútájliklerin qanaatlandırıwda áhmiyetli rol oynaydı. Shańaraq túrleri, olardıń funkciyaları hám roli jámiyette hár bir insannıń sociallıq integraciyasına tásir etedi. Shańaraq, sonday-aq, óz aǵzalarına sociallıq, emocional hám ekonomikalıq járdem kórsetedi. Bul maqalada shańaraqtıń funkciyaları, túrleri hám rolleri, sonday-aq, mútájliklerdiń klassifikaciyası kórip shıǵıladı. Izertlewde shańaraqtıń hár qıylı túrleri hám olardıń mútájliklerdi qanaatlandırıwdaǵı ornı anıqlanadı. Nátiyjeler bolsa shańaraqtıń jámietlik turmıstaǵı áhmietin jáne de arttıradı hám mútájlikler menen baylanıslı máselelerdi tereńirek túsiniwge járdem beredi.

Shańaraqtıń áhmiyeti

Shańaraq insan ómirindegi eń áhmiyetli sociallıq birliklerden biri bolıp, ol insannıń ruwxiy hám fizikalıq salamatlıǵına, sonday-aq, jámiyetlik turmısqa da tásir kórsetedi. Shańaraq, bárinen burın, jeke turmıs hám jeke qatnasıqlar ushın tiykarǵı ortalıq esaplanadı. Shańaraq ishindegi baylanıslar hám qollap-quwatlaw, insannıń ózin-ózi ańlawına, ózine isenimine hám sociallıq ortalıqta tabıslı bolıwına járdem beredi. Sonday-aq, shańaraq, mádeniyat hám dástúrlerdi áwladtan-áwladqa ótkeriwshi áhmietli institut bolıp esaplanadı.

Shańaraq tariyxı

Shańaraqtıń tariyxı insaniyat tariyxı menen tıǵız baylanıslı. Dáslepki adamlar shańaraq dúzilmeleri ápiwayı hám kishi bolip, tiykarınan, ańshılıq hám jıynaw sıyaqlı ekonomikalıq iskerlikler átirapında qáliplesken. Shańaraq hám oniń dúzilisi waqit ótiwi menen sociallıq, ekonomikalıq hám mádeniy ózgerislerge muwapıq rawajlangan. Házirgi kúnde shańaraq hár túrli forma hám túrlerge iye: *ózekli* shańaraq, keń shańaraq, bir jınıslı shańaraqlar hám basqalar. Hárbir shańaraq strukturası ózine tán sociallıq roli hám funkciyasına iye.

Metodika

Izertlew usılları

Shańaraqtıń funkciyaları, túrleri hám roli menen baylanıslı izertlewler hár qıylı metodologiya hám usıllardı óz ishine aladı. Bul izertlewlerde paydalanılatuǵın tiykargı usıllar tómendegilerden ibarat:

1. **Sorawnama**: Shańaraq agzaları hám jámiyet wákilleriniń pikirlerin úyreniw ushin sorawnamalar ótkeriledi. Bul usıl járdeminde respondentlerdiń shańaraqqa bolǵan múnásibetleri, shańaraq strukturaları hám funkciyaları haqqında maǵlıwmatlar toplanadı.

2. **Intervyu**: Temaga tiyisli tereń maǵlıwmat alıw maqsetinde jeke tártipte yaki toparlıq intervyular ótkeriledi. Intervyu arqalı respondentlerdiń jeke tájiriybeleri, sezimleri hám shańaraqlıq dinamikası haqqında maǵlıwmatlar toplanadı.

3. **Baqlaw**: Shańaraq ishindegi qatnasıqlardı hám hár túrli sociallıq jagdaylardı tikkeley baqlaw arqalı magliwmat toplaw múmkin. Bul usıl shańaraqlıq baylanıslar hám óz-ara qatnasıqlardı tolıq tallaw imkaniyatın beredi.

4. **Analitikalıq izertlew**: Temaga tiyisli bar ilimiy ádebiyatlardı úyreniw hám talqılaw. Bul usıl arqalı aldınǵı izertlewler, teoriyalar hám shańaraqtıń roli haqqında alıngan bilimlerdi jıynaw hám jańa juwmaqlar shıǵarıw múmkin.

5. **Eksperimental izertlew**: Ayırım jagdaylarda, shańaraq dinamikasın úyreniw ushın eksperimentler ótkeriledi. Máselen, shańaraqlıq jagdaylar yamasa qatnasıqlar ózgergende, olardıń tásirin ólshew imkaniyatın beriwshi tájiriybeler.

6. **Kvalitativ hám kvantitativ usıllar**: Izertlewler sapa (kvalitaciyalıq) hám muǵdar (kvantitativ) usılların birlestiriw múmkin. Kvalitativ izertlewler kóbirek tereń túsiniw hám jeke tájiriybeler ústinde islese, kvantitativ izertlewler statistikalıq maǵlıwmatlar hám tendenciyalardı úyreniwge qaratılǵan.

Bul izertlew usılları járdeminde shańaraq, onıń funkciyaları, túrleri hám roli haqqında tolıq hám keń kólemli maǵlıwmat alıw múmkin.

Magliwmatlar jiynaw procesi

Maǵlıwmatlar jıynaw procesi izertlewdiń tabısına tikkeley tásir etedi. Shańaraq hám onıń funkciyaları, túrleri hám roli boyınsha izertlewler ushın maǵlıwmat jıynaw procesi tómendegi basqıshlardı óz ishine aladı:

1. **Izertlew maqsetlerin belgilew**: Izertlewdiń tiykargı maqsetleri hám sorawların belgilew. Bul basqıshta izertlewshiler shańaraq, onıń funkciyaları hám roli haqqında qanday maglıwmatlardı toplawdı anıqlawı kerek.

2. **Málimleme jıynaw usılın tańlaw**: Izertlewshiler sorawnama, sáwbetlesiw, baqlaw yaki basqa usıllardı tańlawı kerek. Metodti tańlawda izertlew maqsetleri hám bar resurslar esapqa alınadı.

3. **Resurslar hám respondentlerdi tańlaw**: Informaciyalardı toplaw ushin zárúr bolgan resurslardı (máselen, waqit, qarjı, texnika) hám respondentlerdi (shańaraq agzaları, psixologlar, sociologlar) tańlaw.

4. **Maǵlıwmatlardı jıynaw**: Tanlangan usıl járdeminde maǵlıwmatlardı jıynaw basqıshı. Bul proceste sorawnamalar tarqatılıwı, intervyular ótkeriliwi yaki baqlawlar ámelge asırılıwı múmkin.

5. **Maǵlıwmatlardı tekseriw**: Toplangan magliwmatlardıń durıslıǵın hám isenimliligin tekseriw. Bul processte maǵlıwmatlardıń sapasın bahalaw hám zárúr dúzetiwler kirgiziw áhmietli.

Analiz usılları

Izertlewden toplanǵan maǵlıwmatlardı tallaw procesi ilimiy juwmaqlar shıǵarıw hám jańa bilimlerdi ashıw ushın zárúr. Shańaraq hám onıń funkciyaları boyınsha izertlewlerde qollanılatuǵın analiz usılları tómendegiler:

1. **Statistikalıq talqılaw**: Toplangan magliwmatlardı statistikalıq usıllar járdeminde talqılaw. Bul usıl arqalı maǵlıwmatlar arasındaǵı baylanıslar, tendenciyalar hám ayırmashılıqlar anıqlanadı. Máselen, shańaraq túrleri hám olardıń funkciyaları arasındaǵı óz ara baylanıstı úyreniw.

2. **Sıpatlı analiz**: Sıpatlı usıllar járdeminde jıynaǵan maǵluwmatlardı analiz yetiw. Bul usılda intervyu hám baqlawlar arqalı alıngan maǵlıwmatlar tereń talqılanadı, jeke tájiriybeler hám sezimler úyreniledi.

3. **Tematikalıq talqılaw**: Toplangan magliwmatlar tiykarında tiykargı temalar hám tendenciyalardı anıqlaw. Bul usıl arqalı shańaraq hám onıń funkciyaları haqqında ulıwma túsinik payda etiw múmkin.

4. **Salıstırıw**: Túrli shańaraqlıq strukturalar hám funkciyalar arasında salıstırıwlar ótkeriw. Bul usıl járdeminde birdey ortalıqta túrli shańaraqlardıń qanday parıqlanıwın anıqlaw múmkin.

5. **Grafika hám vizualizaciya**: Toplangan magliwmatlardı grafikalıq hám súwretlew kórinisinde beriw. Bul usıl maǵlıwmatlardı túsiniwdi ańsatlastıradı hám nátiyjelerdi anıq kórsetiwge járdem beredi.

Bul usıllar járdeminde shańaraq haqqında alınǵan maǵlıwmatlar tallanadı hám nátiyjelerge ilimiy baha beriledi.

Nátiyjeler

Shańaraqtıń túrleri hám olardıń ózine tánligi

Shańaraq strukturaları hár qıylı sociallıq hám mádeniy sharayatlarda qáliplesedi.

Shańaraqtıń tiykargı túrleri ózekli shańaraq, keń shańaraq, bir jınıslı shańaraq, segiz múyeshli shańaraq hám óz ara tuwısqanlar shańaraǵı bolıp esaplanadı. Ózekli shańaraq er, hayal hám olardıń balalarınan ibarat bolip, jeke baylanıslar hám intim qatnasıqlarga tiykarlangan. Keń shańaraq bolsa, bir neshe áwladlardı, máselen, ata-analar, balalar, ata-babalar hám kempir apalardı óz ishine aladı, bul túrde shańaraqlıq baylanıslar kúshli bolıp, ekonomikalıq hám emocional qollap-quwatlaw keń tarqalgan.

Bir jınıslı shańaraqlar bolsa, bir jınıslı juplıqlardan ibarat bolıp, óz ara qatnasıqlar hám balalardı tárbiyalawda ózine tán kózqaraslarǵa ie. Segizmúyeshli shańaraqlarda bolsa bir neshe shańaraqlar birge jasaydı hám óz ara qatnasıqlar ornatadı. Hár bir shańaraqtıń ózine tánligi, onıń aǵzaları arasındaǵı baylanıslar, ekonomikalıq resurslar, mádeniy dástúrler hám sociallıq sharayatlar menen baylanıslı.

Shańaraqtıń funkciyaları hám olardıń jámiyettegi roli

Shańaraqtıń funkciyaları jámiyette úlken rol oynaydı. Birinshiden, shańaraq balalardı tárbiyalawda hám olardı sociallıq qaǵıydalar menen tanıstırıwda áhmiyetli rol oynaydı, bul bolsa socializaciya procesin támiyinleydi. Shańaraq aǵzaları óz ara ekonomikalıq resurslardı birlestirip, abadanlıqtı támiyinleydi, bul bolsa ekonomikalıq qollap-quwatlaw funkciyasın ámelge asıradı.

Shańaraq, sonday-aq, emocional qollap-quwatlawdı támiyinleydi, shańaraq aǵzaları óz ara emocional baylanıslar arqalı bir-birin qollap-quwatlaydı hám muhabbat, miyrim-shápáát kórsetedi.

Shańaraq jámiyette turaqlılıq hám tártipti támiyinleytuǵın áhmietli institut bolıp, shańaraq ishindegi baylanıslar jeke hám jámietlik juwapkershilikti arttıradı. Oǵan qosımsha túrde, shańaraq dástúrlerdi, úrp-ádetlerdi hám mádeniy qádiriyatlardı áwladtan-áwladqa ótkeredi, bul bolsa jámiettiń mádeniy miyrasın saqlawda úlken áhmietke ie.

Shańaraq hám psixologiyalıq salamatlıq

Shańaraq psixologiyalıq salamatlıq ushın áhmiyetli faktor esaplanadı. Shańaraq aǵzaları arasındaǵı unamlı baylanıslar hám qollap-quwatlaw shaxstıń ruwxıy salamatlığın jaqsılaydı. Shańaraq ishindegi emocional qollap-quwatlaw stress hám depressiyaǵa qarsı gúresiwge járdem beredi, sonday-aq, óz ara sezimlerdi bólisiw arqalı insannıń ruwxiy jaǵdayın jaqsılaydı. Shańaraq doslıq hám sociallıq baylanıslar jaratıp, insannı izolyaciyalawdan saqlap qaladı hám sociallıq qollap-quwatlawdı támiyinleydi. Shańaraq ishindegi baylanıslar shaxstıń ózin-ózi ańlawına hám ózine isenimine járdem beredi, bul bolsa psixologiyalıq salamatlıqtı jaqsılawǵa xızmet etedi.

Juwmaq

Shańaraq insan turmısınıń ajıralmas bólegi bolıp, onıń funkciyaları hám túrleri jámiyettegi sociallıq hám ekonomikalıq sistemalar menen baylanıslı. Shaxs tárbiyası, sociallıq qaǵıydalar menen tanıstırıw hám psixologiyalıq salamatlıqtı támiyinlewde shańaraq áhmiyetli rol oynaydı.

Hár bir shańaraqtıń ózine tánligi hám funkciyaları onıń aǵzaları arasındaǵı baylanıslar, mádeniyat hám dástúrler menen baylanıslı. Shańaraq, sonday-aq, emocional hám ekonomikalıq qollap-quwatlawdı támiyinleydi, bul bolsa jámiyette turaqlılıqtı saqlawǵa járdem beredi. Shańaraq hám psixologiyalıq salamatlıq arasındaǵı baylanıstı túsiniw, sociallıq hám psixologiyalıq mashqalalardı sheshiwde úlken áhmiyetke iye. Bul maqala shańaraqtıń áhmiyeti hám onıń jámiettegi roli haqqında jáne de tereń túsinik beriwge qaratılǵan.

REFERENCES

1. Рейимбаевна, М. В. "ВОЗМОЖНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ТРЕНИНГОВ В РАЗВИТИИ ЖИЗНЕННЫХ ЦЕЛЕЙ У ПОДРОСТКОВ." Inter education & global study 8 (2024): 455-461.
2. Daribaev, Atabay, Arman Sipatdinov, and Venera Mambetiyarova. "THE RELATIONSHIP OF OUR YOUTH IN THE ERA OF GLOBALIZATION WITH THEIR PARENTS DURING ADOLESCENCE." Modern Science and Research 3.5 (2024): 245-247.
3. Reyimbaevna, Mambetiyarova Venera, and Sipatdinov Arman Sharafatdinovich. "GLOBALLASHUV ASRIDAGI YOSHLARIMIZNING O’SMIRLIK DAVRIDAGI OTA-ONALAR BILAN MUNOSABATI." (2024).
4. Jansulu, Tursinbaeva, and Mambetiyarova Venera. "SOTSIAL PSIXOLOGIYADA SHAXS MUAMMOSI." (2024).
5. Mambetiyarova, Venera, and Jansulu Tursinbaeva. "PERSONALITY PROBLEM IN SOCIAL PSYCHOLOGY." Modern Science and Research 3.5 (2024): 303-305.

6. Venera, Mambetiyarova. "PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CHILDREN AND PARENTS IN ADOLESCENCE." European International Journal of Pedagogics 4.05 (2024): 16-19.
7. Alpamıs, Bazarbaev, and Mambetiyarova Venera. "SOCIAL PSIXOLOGIYADA KISHI TOPARLAR PSIXOLOGIYASI." Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari 31.2 (2024): 150-153.
8. Mambetiyarova, Venera, and Sulaymon Nazarov. "RELATIONSHIP OF ADOLESCENT CHILDREN IN THE FAMILY." Modern Science and Research 3.6 (2024).
9. Reyimbaevna, Mambetiyarova Venera, and Nazarov Sulaymon. "RELATIONSHIP OF ADOLESCENT CHILDREN IN THE FAMILY." (2024).
10. Sipatdinov, Arman, and Venera Mambetiyarov. "KATTA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOIYLASHISH JARAYONINI TO'G'RI TASHKIL ETISH SHARTLARI." Modern Science and Research 3.10 (2024): 269-273.
11. Reymbaevna, Mambetiyarova Venera, and Umirzakova Laylo Mansurjon Qizi. "XARAKTER AKSENTUATSIYASI." Научный Фокус 2.19 (2024): 50-55.
12. Venera, Mambetiyarova, and Shodiyorova Fazilat Obid Qizi. "SHAXSNING EMOTSIONAL JABHASI VA UNI O'RGANISH METODLARI." Научный Фокус 2.19 (2024): 208-213.
13. Reymbaevna, Mambetiyarova Venera. "TATBIQIY SOTSIAL PSIXOLOGIYA." Научный Фокус 2.19 (2024): 47-49.
14. Reymbaevna, Mambetiyarova Venera. "SHAXS TEMPERAMENTINI O'RGANISH METODLARI." MASTERS 2.11 (2024): 9-16.
15. Rayimbayevna, Mambetiyarova Venera. "PSIXOLOGIK ADAPTATSIYS VA OILA INTEGRATSIYASI." Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari 37.2 (2024): 150-153.
16. Reyimbaevna, Mambetiyarova Venera. "ETNOPSIXOLOGIYA FANINING PREDMETI, VAZIFALARI VA METODLARI." Modern education and development 15.7 (2024): 304-308.
17. Mambetiyarova, Venera, and Aytbike Oralbaeva. "DIN PSIXOLOGIYASINING ZAMONAVIY FANLAR TIZIMIDAGI TUTGAN O'RNI." Modern Science and Research 3.12 (2024): 100-104.
18. Ilyasova, Gulnaz, Arman Sipatdinov, and Venera Mambetiyarova. "OILA SHAXS IJTIMOIYLASHUVIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI MUHIM OMIL SIFATIDA." Modern Science and Research 3.12 (2024): 601-604.
19. Tursinbaeva, Jansulu, Arman Sipatdinov, and Venera Mambetiyarova. "TATBIQIY IJTIMOIY PSIXOLOGIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA UNING AMALIY QO'LLANILISHI." Modern Science and Research 3.12 (2024): 605-608.
20. Reyimbaevna, Mambetiyarova Venera, and Jumabayeva Marupa. "OTA-ONA VA FARZANDLAR MUNOSABATINING XUSUSIYATLARI." TADQIQOTLAR. UZ 51.6 (2024): 20-23.
21. Reyimbaevna, Mambetiyarova Venera, and Dáwletbaeva Gúmisay. "PSIXOLOGIK ADAPTATSIYA VA OILA INTEGRATSIYASI." TADQIQOTLAR. UZ 51.6 (2024): 34-37.

22. Maxsetbaeva, Dilnaz, Arman Sipatdinov, and Venera Mambetiyarova. "MILLIY XARAKTER VA ETNIK IDENTIKLIKNING SHAKLLANISHI VA ULARNING GLOBAL O‘ZGARISHLARDAGI ROLI." Modern Science and Research 3.12 (2024): 597-600.
23. Reyimbaevna, Mambetiyarova Venera, and Musaeva Gulnur. "ETNOS VA MILLAT TUSHUNCHALARINING QIYOSIY TAHLILI." TADQIQOTLAR. UZ 51.6 (2024): 38-45.
24. Bekbergenova, Diynara, Arman Sipatdinov, and Venera Mambetiyarova. "DINNING SHAXS SHAKLLANISHIDAGI O'RNI VA MOHIYATI." Modern Science and Research 3.12 (2024): 593-596.
25. Mambetiyarova, Venera, and Feruza Xojametova. "ETNIK GURUHLAR PSIXOLOGIYASI TIZIMIDA ETNOSENTRIZMNING YUZAGA KELISH BOSQISCHLARI." Modern Science and Research 3.12 (2024): 106-110.